

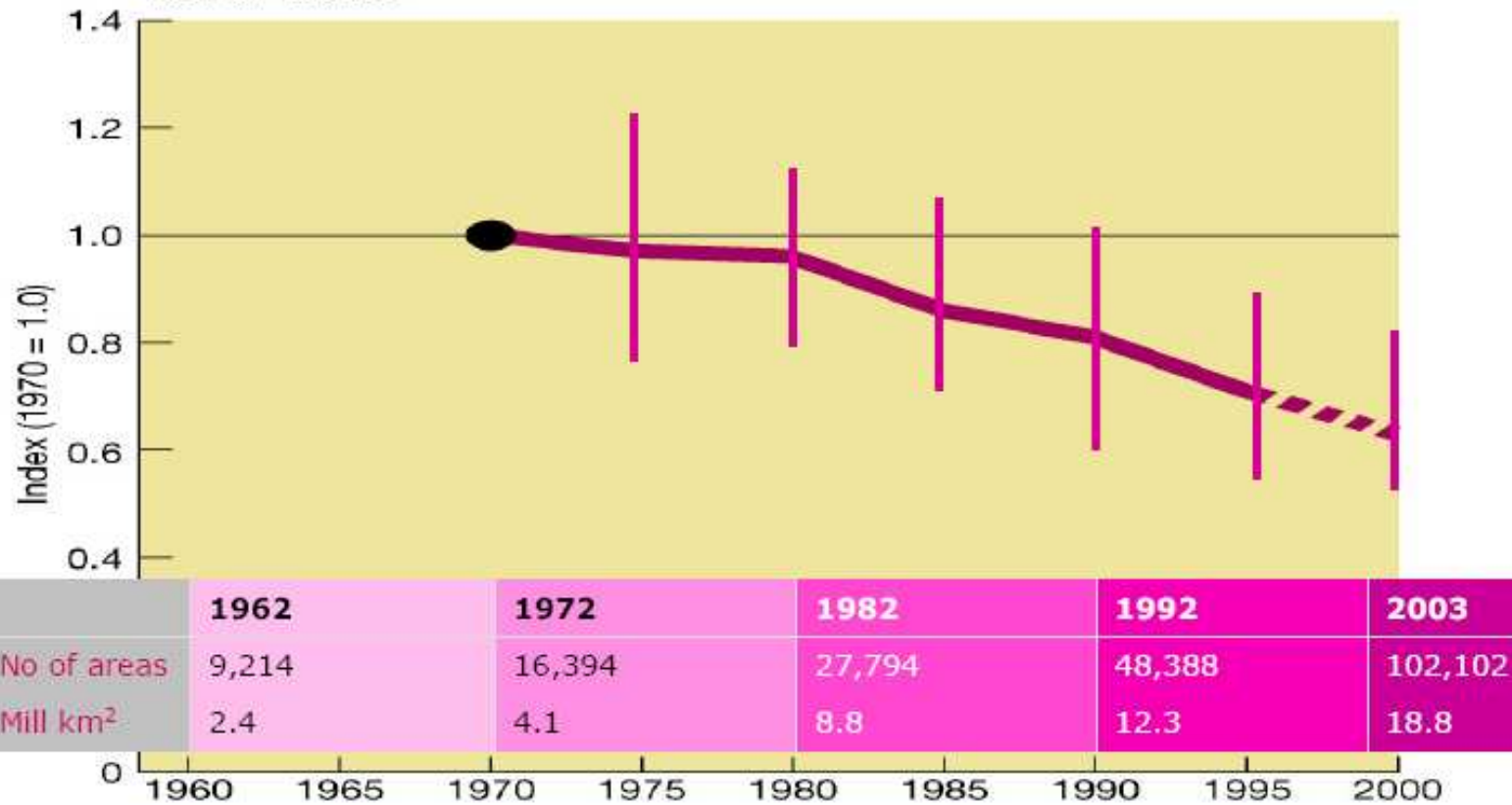
# **Hodnotenie efektívnosti manažmentu národných parkov SR**

**Juraj Švajda  
FPV UMB Banská Bystrica**

# Úvod

- Biodiverzita planéty sa znižuje (WWF Living Planet index, IUCN Red List)
- Jeden z nástrojov na zastavenie tohto negatívneho trendu je vyhlasovanie chránených území
- Počet chránených území v posledných rokoch rapídne narastá (viac ako 20% Európy tvoria chránené územia)
- Zmena koncepcie ochrany prírody od konzervačnej stratégie k aktívnemu prístupu (nie len ekologické interakcie ale aj ekonomické a socio-kultúrne vzťahy)

## LIVING PLANET INDEX, 1970-2000



# Hlavné ciele štúdie

- Aplikácia jedného z nástrojov na hodnotenie a implementáciu integrovaného manažmentu chránených území (na svete je celkovo 40 rôznych metodík vo viac ako 100 krajinách)
- Odporúčania potrebné pre zlepšenie a zefektívnenie manažmentu v slovenských podmienkach

# Prehľad problematiky

- Dohovor o biologickej diverzite prijatý v roku 1992 na konferencii OSN pre ŽP a rozvoj v Rio
- V roku 2002 na svetovom summite o TUR v Johannesburgu bol prijatý konkrétny cieľ (znížiť súčasný trend poklesu biodiverzity do roku 2010)
- Chránené územia sa pokladajú za jeden z najefektívnejších nástrojov (MEA, 2005)

- Politika EÚ v oblasti ochrany biodiverzity (26.000 chránených území, 850.000 km<sup>2</sup>, 20% územia EÚ)
- Systém chránených území na národnej úrovni by mal byť ustanovený a udržiavaný efektívne a mal by byť ekologicky reprezentatívny (papierové parky)

# Kategórie – prístup k manažmentu

- Manažmentové kategórie chránených území podľa IUCN predstavujú globálne uznaný systém (CBD)
- Z celkovo 117.000 chránených území na svete je viac ako 60% klasifikovaných podľa IUCN systému
- IUCN definuje 6 základných kategórií chránených území podľa primárneho cieľu manažmentu

# Priorita manažmentu v jednotlivých kategóriách chránených území

Typ manažmentu	Ia	Ib	II	III	IV	V	VI
vedecký výskum	1	3	2	2	2	2	3
ochrana divočiny	2	1	2	3	3	-	2
ochrana druhovej diverzity	1	2	1	1	1	2	1
podpora a udržovanie environmentálnych služieb	2	1	1	-	1	2	1
ochrana špecifických prírodných a kultúrnych charakteristík	-	-	2	1	3	1	2
turistika a rekreácia	-	2	1	1	3	1	3
výchova	-	2	2	2	3	2	3
udržateľné využitie prírodných zdrojov	-	3	3	-	2	2	1
podpora kultúrnych a tradičných atribútov	-	-	-	-	-	1	2



# Modelové územia

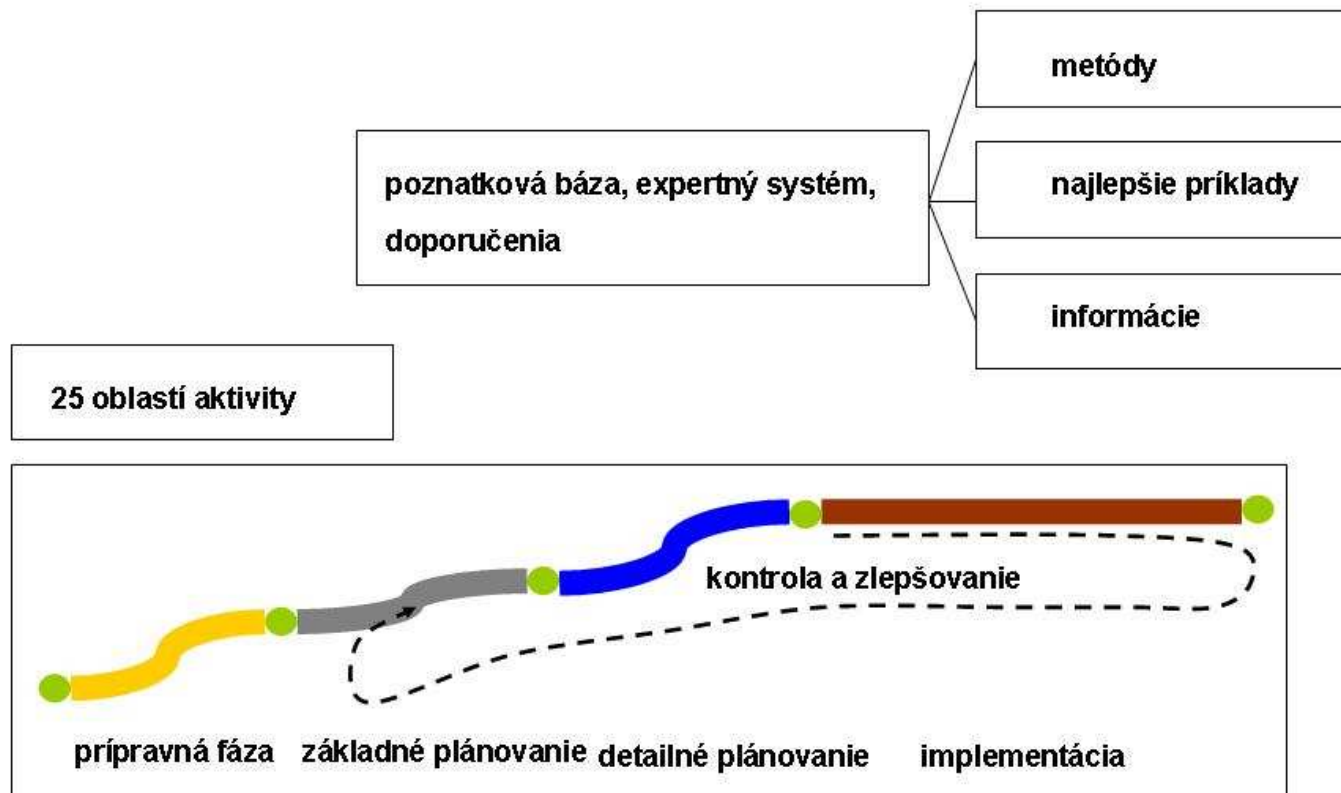
National Parks (NP)	Year established	Area ( ha)		
		Area of NP	Buffer Zone	Total
 Tatra National Park (TANAP)	1949	73 800	30 703	104 503
 National Park Pieniny (PIENAP)	1967	3 750	22 444	26 194
 National Park Low Tatras (NAPANT)	1978	72 842	110 162	183 004
 National Park Slovak Paradise	1988	19 763	13 011	32 774
 National Park Malá Fatra	1988	22 630	23 262	45 892
 National Park Poloniny	1997	29 805	10 973	40 778
 National Park Muránska Planina	1997	20 318	21 698	42 016
 National Park Slovak Karst	2002	34 611	11 742	46 353
 National Park Veľká Fatra	2002	40 371	26 133	66 504



# Metodika

- IPAM 2008-2009 (nezávislosť, interaktivita, integrácia najlepších prístupov)
- vytvorenie užívateľského profilu na stránke [www.ipam.info](http://www.ipam.info)
- vytvorenie profilu hodnoteného chráneného územia
- samohodnotenie a kontrola jednotlivých oblastí manažmentu chráneného územia v prípravnej fáze, fáze základného a detailného plánovania a implementačnej fáze (3 fázy, 25 oblastí aktivity, 85 otázok)
- hodnotiaci správa o vývoji a detailná správa
- odporúčenia

# Štruktúra systému IPAM



Etapa		Oblasť aktivity
Prípravná fáza		vývoj ideí a vízie
		kontrola uskutočniteľnosti
		komunikácia a participácia I.
		začlenenie do systému chránených území
Plánovacia fáza	základné plánovanie	plánovacia príručka
		komunikácia a participácia II.
		základný výskum
		zavedenie plánovania
	detailné plánovanie	označenie a vyhlásenie
		vyhlásenie poslania a základné dokumenty
		ekosystémovo založený manažmentový plán
		návrh regionálnych ekonomických programov
Implementačná fáza		špecifické plánovanie (doplnkové plány)
		personálny a organizačný rozvoj
		hodnotenie efektívnosti manažmentu
		financovanie (business plán)
		hodnotenie vplyvov a limitov
		manažment údajov a informácií
		výskum a monitoring
		komunikácia a participácia III
		rozvoj regiónu chráneného územia
		plán spolupráce
		informácie, interpretácia, výchova a vzdelávanie
		manažment návštevníkov, služby a infraštruktúra
marketing a práca s verejnosťou		

The image displays a collage of screenshots from the ipam web application, illustrating its various features and stages of use for managing protected areas, specifically Tatra National Park.

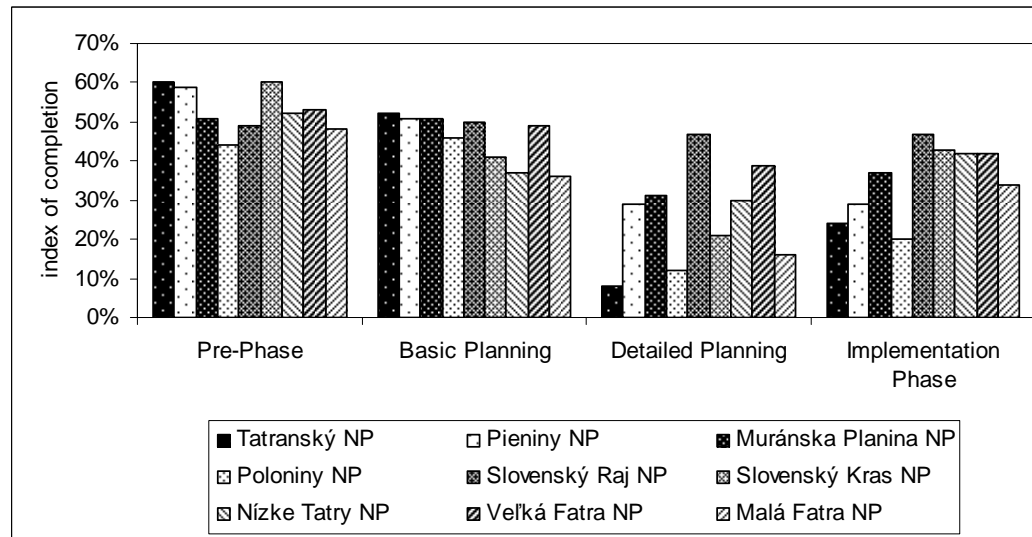
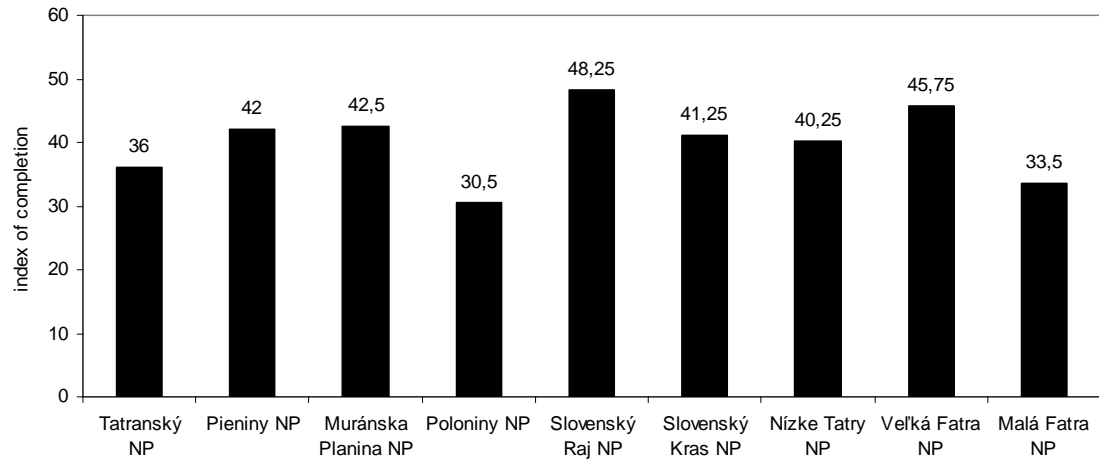
**Key Screenshots and Features:**

- Portal:** The main interface with a navigation menu (Home, Profile, Glossary, Help) and sections for 'SELF ASSESSMENT' and 'Knowledge Base'.
- Create new site:** A form for adding a new site, with fields for Title, Category (IUCN - Category II National Park), Biogeographic Region (Alpine), and Country (Slovakia).
- Implementation Phase:** A progress report showing 24% completion. A table lists tasks such as 'Personnel and Organizational Development' (50%), 'Evaluating Management Effectiveness' (0%), 'Financial (Business) Plan' (0%), 'Impact Assessment and Limitation' (17%), 'Data and Information Management' (0%), 'Research Setting and Monitoring' (0%), 'Communication and Participation III' (25%), 'Development of Protected Area's Region' (0%), 'Co-operation Design' (34%), 'Information, Interpretation and Education' (34%), 'Visitor Management, Services and Infrastructure' (50%), and 'Marketing and Public Relations' (25%).
- Profile:** A user profile page for Juraj Švába, including fields for Firstname, Address, Lastname, City Code, City, Interface language, and Country.
- Recommendation:** A page titled 'Recommendation' with the sub-heading 'Development of idea and vision'. It contains the text: 'Base your discussion process on professional expertise in order to prevent early misunderstandings in constraints, financing or categories'. It includes logos for IUCN and PAN Parks, and a photo of people in a discussion.
- Development of Idea and Vision:** A detailed report section with a table of activities and recommended actions.
 

Field of Activity	Recommended Action	Priority
Development of Idea and Vision	Provide professional information	normal
Feasibility Check	Chance-risk analysis	normal
	Feasibility profile	normal
	Transparency of process	high
Communication and Participation I	Acceptance context	high
	Communication design	normal
	Toolkit early communication	normal
	Virtual communication backbone I	normal

# Výsledky

- slovenské národné parky majú pomerne dlhú tradíciu a históriu, niektoré oblasti manažmentu však spôsobujú výrazné problémy v špecifických oblastiach (ani jeden nedosiahol aspoň 50% úroveň)
- všetky veľkoplošne chránené územia boli na Slovensku vyhlásené v predošlom období socializmu (typický prístup zhora – nadol) bez alebo len s veľmi slabým formálnym procesom diskusie so všetkými relevantnými subjektmi a vlastníkmi
- nízka podpora miestneho obyvateľstva k ochrane prírody
- potreba začať s definovaním spoločnej vízie o území, vypracovať štúdie uskutočniteľnosti a zlepšiť komunikáciu a participáciu v už vyhlásených chránených územiach



- veľmi kriticky je potrebné hodnotiť metodiku prípravy zónovania národných parkov (transparentnosť, kritériá, akceptáciu) a najmä skutočnosť, že len jeden z 9 národných parkov má schválenú zonáciu
- v oblasti základného plánovania slovenským národným parkom chýba najmä širšia komunikácia a participácia verejnosti na plánovacích procesoch (konzultačné a poradné zbory) ako aj prezentácia navonok (hovorcovia, noviny národného parku)
- slovenské národné parky majú tiež zjavné problémy so splnením požiadaviek medzinárodnej kategórie Svetovej únie ochrany prírody IUCN pre kategóriu II. národný park (Rakúsko - nárok na podporu zo štátneho rozpočtu)
- predchádzajúce hodnotenia národných parkov na Slovensku už kritizovali, že proces rozhodovania vrátane kompenzácií neštátnym vlastníkom je nejasný a zdĺhavý
- programy starostlivosti nie sú založené na ekosystémovom prístupe a ich príprava rovnako ako v prípade zonácie mešká



- v oblasti regionálnych ekonomických programov chýbajú exaktné štúdie, ktoré by vedeli prezentovať pozitívny ekonomický dopad národných parkov a ich vnímanie v očiach verejnosti (výsledky z Rakúska a Nemecka jasne ukazujú, že turizmus v chránených územiach generuje významné benefity pre regionálny rozvoj), tieto informácie potom zvyšujú aj akceptovateľnosť národného parku v očiach miestnych komún a politikov
- štúdia z nemeckého národného parku Bavorsky les z roku 2008 ukázala, že národný park funguje ako významný ekonomický faktor (50% návštevníkov prichádza do regiónu práve kvôli existencii národného parku). 95% obyvateľov akceptuje národný park a „mŕtve“ stromy neodradili ľudí od návštevy tohto územia, naopak problémy s podkôrnym hmyzom zvýšili atraktivitu územia vďaka možnosti pozorovať životný cyklus divočiny v európskych podmienkach
- veľmi podobné štúdie boli realizované aj v rakúskom národnom parku Hohe Tauern, kde miera poznania, akceptovateľnosti a dojmu z návštevy národného parku dosahuje vysoko pozitívne čísla. Hohe Tauern dosahuje podľa údajov z roku 1999 výšku multiplikátora pre investície 1,94 (čo je viac ako v prípade diaľnic!)

- špecifické plánovanie – veľa rozličných dokumentácií na jednom území, ktoré sú navyše často v rozpore
- národné parky v oblasti personálneho a organizačného rozvoja nemajú spracovanú víziu organizačného a personálneho rozvoja, nevyvíjajú úsilie získať mladé osobnosti z regiónu a dať im možnosť budúcej kariéry, v rozpore s tým naopak môžeme pozorovať silnú tendenciu budovania centralizovanej a vertikálne viacvrstvovej štruktúry jednotnej organizácie (ŠOP SR), ktorá okrem toho, že je morálne opotrebovaná vedie k nahromadeniu byrokracie, zníženiu efektívnosti, väčšiemu míňaniu peňazí a takmer žiadnej rozhodovacej právomoci riaditeľov jednotlivých národných parkov (silný politický vplyv a lobing, etický kódex)
- niekoľko hodnotení efektívnosti manažmentu chránených území v predošli rokoch (WWF, IUCN), vtedajšie aj súčasné MŽP SR, priamo zodpovedné za národné parky, s doporučeniami nespravilo nič
- ŠOP SR zmenila pred rokom svoju organizačnú formu z rozpočtovej na príspevkovú, chýba jej celková koncepcia podnikania a nové zdroje financovania, všetky národné parky sú závislé na chudobnom štátnom rozpočte, ktorý ide v takmer plnej výške len na platy zamestnancov a na prevádzkové náklady jednotlivých správ

- štúdie hodnotenia vplyvov na životné prostredie v národných parkoch zjavne nespĺňajú požiadavku transparentnosti a hodnotenia aj ďalších aspektov (tzv. SEA)
- problémy v oblasti manažmentu údajov a informácií potrebných pre každodennú prácu (dostupnosť a aktualizácia ako aj prístup k údajom) a nedostatočný monitoring a výskum (chýba najmä dlhodobý a socio-ekonomický monitoring)
- žiadny z národných parkov neprezentuje logo ako obchodnú značku pre miestne produkty a služby
- medzinárodná spolupráca aj z dôvodu jazykovej bariéry je stále slabá a je skôr založená na personálnych ad-hoc kontaktoch než na systematickej spolupráci
- informačné, interpretačné a vzdelávacie aktivity ponúkané národnými parkami nepokrývajú všetky cieľové skupiny a sú založené vo väčšine prípadov na starých znalostiach a prístupoch bez použitia nových didaktických metód
- manažment návštevnosti je založený na paradigme zákazov a nie na proaktívnych metódach (interpretačné programy, sprevádzanie verejnosti)
- chýba entuziazmus u profesionálnych ale aj dobrovoľných spolupracovníkov národných parkov a dlhodobé partnerstvo s médiami

# Diskusia a záver

- Doporučenie používať podobné nástroje v existujúcich chránených územiach a pred ich vyhlásením (princíp prevencie)
- Širší prístup k manažmentu chránených území je súčasťou novej paradigmy
- Ďalšie problémy (finančná kríza, neistota a hodnoty)
- Rýchle a vysokokvalifikované rozhodnutia smerujúce k zlepšeniu manažmentu

# Ďakujem za pozornosť

- otázky...